

Amerika byla přesně tak úžasná, jak jsem si ji jako malý kluk v Rakousku vysnil. Když jsem ve svém prvním filmu Herkules v New Yorku v roce 1969 jako Herkules navštívil Times Square, na mé radosti a vzrušení nebylo vůbec nic předstíraného.

Cesta z Rakouska

NARODIL JSEM SE V ROCE, kdy panoval hladomor. Byl to rok 1947 a Rakousko bylo okupováno Spojenci, kteří porazili Hitlerovu Třetí říši. V květnu, dva měsíce před tím, než jsem přišel na svět, propukly ve Vídni nepokoje, protože lidé neměli co jíst. I na jihovýchodě, ve Štýrsku, kde jsme žili, byl zoufalý nedostatek potravin. O mnoho let později, když mi matka chtěla připomenout, kolik toho s otcem obětovali, aby mě vychovali, mi vyprávěla, jak obcházela okolní statky a prosila o kousek másla, o trochu mouky, o hrst cukru. Někdy byla pryč i tři dny. Říkalo se tomu *hamstern*, ale oproti slovu *křečkovat* to znamenalo spíš pravý opak. Každopádně žebrať o jídlo bylo tehdy poměrně obvyklé.

Narodil jsem se v Thalu, v typické rakouské vesničce, ve které žilo jen pár stovek lidí a která se skládala z několika usedlostí propojených cestami a pěšinami. Nezpevněná hlavní silnice se táhla několik kilometrů mezi kopečky v podhůří Alp, políčky a borovými lesy.

S okupační britskou armádou jsme se stýkali jen zřídka – byla to opravdová vzácnost, když vesnicí projelo nákladní auto s vojáky. Ale území na východě okupovali Rusové a o těch jsme slyšeli docela často. Studená válka začala a my žili v obavě z toho, že jednou přijedou ruské tanky a Rakousko bude začleněno do Východního bloku. Kněží v kostele strašili shromážděné věřící hrůznými historkami o tom, jak Rusové střílejí nemluvňata matkám v náručí.

Náš dům stál na vrcholku kopce u silnice, a když jsem vyrůstal, obvykle kolem neprojelo víc než jedno nebo dvě auta denně. Přímo naproti domu, jen sto metrů od našich dveří, stála zřícenina hradu z feudálních dob.

Na dalším pahorku stál dům starosty, katolický kostel, kam jsme s matkou každou neděli chodili na bohoslužby, místní Gasthaus, tedy hostinec, který představoval společenské jádro vesnice, a základní škola, do které jsme chodili s mým bratrem Meinhardem, který byl o rok starší než já.

Mezi mé nejstarší vzpomínky patří to, jak matka prala prádlo a otec lopatou přehazoval uhlí. Nemohlo mi být víc než tři roky, ale obraz mého otce se mi vryl do paměti zcela jasně. Byl vysoký a urostlý a spoustu věcí obstarával sám. Vždycky na podzim jsme si museli opatřit uhlí na zimu, takže nám složili před domem fůru uhlí z nákladního auta a my s Meinhardem jsme otci pomáhali odnést ho do sklepa. Vždycky jsme byli hrdí na to, že mu můžeme pomáhat.

Můj otec i matka pocházeli z dělnických rodin ze severu – většina příbuzných pracovala v továrnách a v hutích. Během zmatku, který s sebou přinesl konec druhé světové války, se setkali ve městě Mürzzuschlag, kde moje matka, Aurelia Jadrnyová, pracovala na radnici v distribučním středisku potravin. Bylo jí jen něco přes dvacet a byla válečnou vdovou – její manžel zahynul jen osm měsíců po svatbě. Jednoho rána seděla za stolem v kanceláři a všimla si otce, jak jde po ulici pod oknem – starší muž, kterému už táhlo na čtyřicet, ale byl vysoký, pohledný a měl na sobě uniformu četnictva. Matce se muži v uniformách moc líbili, a tak ho pak den co den vyhlížela. Vypozorovala, kdy mívá službu, a pak si dávala záležet, aby byla včas u okna a čekala na něj. Občas se spolu dali do řeči a ona mu vždycky dala něco málo z potravin, které zrovna měli na skladě.

Jmenoval se Gustav Schwarzenegger. Na sklonku roku 1945 se vzali. Jemu bylo třicet osm a jí dvacet tři. Můj otec byl převelen do Thalu a stal se velitelem čtyřčlenné četnické posádky, která měla na starosti vesnici a přilehlé statky. Z jeho platu se sotva dalo vyžít, ale zároveň s místem dostali i střechu nad hlavou: byt ve staré hájovně neboli *Forsthausu*. Nadlesní, *Forstmeister*, žil v přízemí a *Inspektor* s rodinou v prvním patře.

Dům, ve kterém jsem vyrůstal, byl velmi prostý zděný domek se silnými stěnami a malými okny, aby se v něm daly přečkat i tuhé alpské zimy. Měli jsme

dvě ložnice s kamny na uhlí a kuchyni, kde jsme jedli, psali úkoly, myli se a hráli hry. V kuchyni se topilo v kamnech, na kterých matka vařila.

V domě nebyla voda, žádná sprcha ani splachovací záchod, jen nočník pod postelí. Nejbližší studna byla skoro půl kilometru daleko, a i když zrovna pršelo nebo sněžilo, jeden z nás vždycky musel dojít pro vodu. Takže jsme s ní šetřili, jak jen se dalo. Ohřáli jsme ji, naplnili umyvadlo a pak jsme se v ní všichni umyli – nejprve matka, dokud byla voda čistá, potom otec a nakonec my dva s Meinhardem. Když už voda byla trochu špinavá, bylo nám to jedno – všechno bylo lepší než cesta ke studni.

Měli jsme velmi prostý dřevěný nábytek a pár elektrických světel. Náš otec miloval obrazy a starožitnosti, ale když jsme vyrůstali, nemohl si žádný takový luxus dovolit. Naši domácnost oživovala jen hudba a kočky. Matka hrála na ceteru a zpívala nám písně a ukolébavky, ale skutečným hudebníkem byl náš otec. Ten dokázal hrát na všechny možné dechové nástroje, na trumpetu, na křídlovku, na saxofon, na klarinet. Kromě toho skládal hudbu a byl dirigentem oblastní četnické kapely. Kdykoli ve Štýrsku zemřel nějaký četník, kapela mu přijela zahrát na pohřeb. V létě jsme často chodili na nedělní koncerty v parku, kde dirigoval a občas i hrál. Většina příbuzných z jeho strany byli muzikanti, ale na mě ani na Meinharda tenhle talent nepřešel.

Ani nevím, proč jsme místo psů měli kočky – možná proto, že je matka milovala a protože nás to nic nestálo, když si potravu nachytaly samy. Ale vždycky jsme mívali hodně koček, běhaly dovnitř a zas ven, stočily se do klubička, kde to jen šlo, a občas nám z půdy nosily polomrtvé myši, aby nám ukázaly, jak dovedou lovit. Každý jsme měli svou vlastní kočku, se kterou jsme si v noci chodili lehnout – byla to taková tradice. Jednu dobu jsme měli dokonce sedm koček. Milovali jsme je, ale nikdy jsme se na ně neupínali příliš, protože nic jako cesta za veterinářem nepřipadalo v úvahu. Když už nějaká z koček byla tak stará nebo tak nemocná, že se ani neudržela na nohou, jen jsme čekali, dokud zvenku neuslyšíme ránu – výstřel z otcovy pistole. Pak jsme s matkou a Meinhardem vyšli ven a udělali hrobeček s malým křížkem.

Matka mívala černou kočku jménem Muki, o které pořád tvrdila, že je výjimečná, ačkoli nikdo z nás nechápal proč. Jednoho dne, to mi bylo asi deset let, jsem se s matkou dohadoval, protože jsem nechtěl psát domácí úkol, a Muki

byla hned vedle, jako obvykle ležela stočená do klubíčka na pohovce. Musel jsem tehdy říct něco opravdu drzého, protože matka natáhla ruku a chystala se mi dát pohlavek. Chtěl jsem se mu vyhnout, ale místo toho jsem ji uhodil hřbetem ruky. V tom okamžiku Muki vyletěla, jako když střelí, skočila mezi nás a začala se po mně ohánět drápký. Odstrčil jsem ji a křikl na ni: „Co to je?!“ Pak jsme se s matkou podívali jeden na druhého a vyprskli jsme smíchy, i když mi po tváři tekla krev. Konečně měla důkaz, že Muki je výjimečná.

Po všech útrapách války rodiče netoužili po ničem jiném, než abychom žili v bezpečí a klidu. Moje matka byla velká, statná žena, vytrvalá a nápaditá, a taky to byla tradiční *Hausfrau*, která udržovala domácnost dokonale uklizenou. Jednou za čas srolovala koberce, odtáhla je stranou a pak na kolenou mýdlem a kartáčem vydrhla prkennou podlahu a vysušila ji hadrem. Přísně nás kontrolovala, abychom si věšeli košile a skládali prádlo přesně jako podle pravítka, do komínků s hranami ostrými jako žiletka. Na dvorku za domem pěstovala řepu a brambory a rybíz, abychom měli co jíst, a na podzim zavařovala marmelády a nakládala zelí do velkých tlustých sklenic, aby udělala zásoby na zimu. Vždycky když otec o půl jedné přišel ze stanice domů, měla pro něj připravený oběd, a když se v šest hodin vrátil, čekala na něj večeře.

I hospodaření s penězi byla její starost. Protože dříve pracovala jako úřednice, měla ve všem vzorný pořádek a bez problémů zvládala počty. Každý měsíc, když otec přinesl domů výplatu, mu nechala pět set šilinků jako kapesné a zbytek rozdělila na vedení domácnosti. Ona vyřizovala veškerou rodinnou korespondenci a platila měsíční účty. Jednou do roka, vždycky v prosinci, s námi vyrazila nakupovat oblečení. Jeli jsme autobusem do Štýrského Hradce, do obchodu Kastner & Öhler. Ten obchodní dům měl jen dvě nebo tři poschodí, ale pro nás to byla učiněná Amerika. Byly tam jezdicí schody a výtah z oceli a ze skla, abychom si cestou nahoru a dolů mohli všechno prohlédnout. Matka nám nakupovala jenom to nejnnutnější, košile, ponožky a spodní prádlo, a všechno nám druhý den doručili až do domu, úhledně zabalené do hnědého balicího papíru. Tou dobou přišly jako velká novinka nákupy na splátky a naše matka byla nadšená, že může účet postupně splácet po měsících, dokud ho nevyrovнала. To, že se lidem jako naše matka otevřely dveře k takovým nákupům, byl výborný krok k oživení ekonomiky.

Matka se postarala i o zdravotní problémy, ačkoli přes akutní případy byl odborníkem spíš otec. Oba jsme s bratrem prošli snad všemi možnými dětskými nemocemi od příušnic přes spálu až po zarděnky, takže měla dost příležitostí nasbírat zkušenosti. Nic ji nezastavilo. Jednou v zimě, když jsme byli batolata, dostal Meinhard zápal plic, ale žádný lékař ani sanitka nebyli k mání. A tak mě nechala doma s otcem, uvázala si Meinharda v šátku na záda a šla s ním v noci tři kilometry, aby se dostala do nemocnice ve Štýrském Hradci.

Náš otec byl mnohem složitější člověk. Dokázal být velkorysý a láskyplný, zvláště vůči naší matce. Ti dva vroucně milovali jeden druhého. Bylo to vidět na tom, jak mu vařila kávu, i na tom, jak jí pořád nosil drobné dárky, objímal ji a poplácával ji po zadečku. A stejně tak měli rádi i nás; vždycky jsme se k nim chodili schovat do postele, zvláště když v noci venku zahřmelo.

Ale zhruba jednou týdně, obvykle v pátek večer, se náš otec vracel domů opilý. Zdržel se venku do dvou, do tří nebo i do čtyř hodin ráno a pil v *Gasthausu* spolu s dalšími místními muži, většinou s farářem, s ředitelem školy a se starostou. Když se vrátil, všechny nás probudil, protože dělal rámus a křičel na matku. Ale ta noční zlost mu nikdy nevydržela dlouho; ráno už byl zase milý a laskavý a vzal nás na oběd nebo nám přinesl nějaký dárek, aby si nás udobřil. Ale když jsme sami něco provedli, dával nám pohlavky nebo na nás vzal i pásek.

To všechno nám připadalo úplně normální. Věděli jsme, že tatínkové všech dětí chodí občas domů opilí a trestají prohřešky výpraskem. Jednoho chlapce, který bydlel nedaleko od nás, jeho otec tahal za uši a běhal za ním s tenkou rákoskou, kterou si namáčel do vody, aby pořádně štípala. Otcovy večery s kumpány a alkoholem jako by patřily k běžnému životu, ačkoli obvykle býval mnohem příjemnější. Někdy brali pánové do *Gasthausu* s sebou i manželky a děti. Pro nás to vždycky byla veliká pocta, že jsme mohli sedět u stolu s dospělými a dostali jsme moučnick. Nebo nás pustili do sousední místnosti, nalili nám malou skleničku Coca-Coly a nechali nás hrát stolní hry, listovat si v časopisech a dívat se na televizi. Vysedávali jsme tam až do půlnoci a říkali si: „Páni, tohle je něco!“

Trvalo mi mnoho let, než jsem pochopil, že pod tou *Gemütlichkeit* se skrývala hořkost a strach. Vyrůstali jsme mezi muži, kteří se cítili jako banda břídilů. Jejich generace rozpoutala druhou světovou válku a prohrála ji. Můj otec

za války odešel od četnictva a stal se policistou v německé armádě. Sloužil v Belgii a ve Francii, ale taky v severní Africe, kde dostal malárii. Roku 1942 o chlup unikl zajetí u Leningradu, v nejkrvavější bitvě celé války. Budovu, ve které byl, vyhodili Rusové do vzduchu, a on zůstal tři dny zavalený pod sutinami. Měl přeraženou páteř a šrapnely v obou nohách. Strávil pak několik měsíců v nějaké polské nemocnici, než se zotavil a mohl se vrátit do Rakouska a k civilní policii. A kdo ví, jak dlouho to trvalo, než se zahojily jizvy na jeho duši? Musel za ty roky vidět spoustu ošklivých věcí. Když byli muži v hospodě opilí, slyšel jsem, jak si o tom povídají, a dovedu si představit, jak to pro ně muselo být bolestivé. Všichni byli poraženi a všichni se báli, že Rusové jednoho dne přijdou a odvedou je stavět novou Moskvu nebo Stalingrad. Byli naštvaní. Snažili se ten vztek a ponížení potlačovat, ale zklamání se jim usadilo v morku kostí. Jen si to představte: Slíbí vám, že budete občany nové velkolepé říše a že každá rodina bude žít v přepychu, a namísto toho se po pár letech vrátíte do země, která je v troskách, kde nejsou peníze, kde je nedostatek potravin a kde se všechno musí znovu vybudovat od základů. Navíc je to země okupovaná, ve které už sami nejste pány. A co je nejhorší, nemáte žádnou možnost, jak strávit to, co se vám přihodilo. Jak byste se s takovým neuvěřitelným traumatem dokázali vyrovnat, když o něm nikdo nesměl mluvit?

Místo toho byla Třetí říše oficiálně vymazána z dějin. Všichni veřejní činitelé – úředníci, učitelé, policisté – museli projít procesem, kterému Američané říkali denacifikace. Znamenalo to výslechy a zkoumání záznamů, ze kterých se mělo dát zjistit, zda dotyčný byl za války aktivním stoupencem Třetí říše nebo zda se nedopustil válečných zločinů. Všechno, co se nějak týkalo nacistické éry, bylo konfiskováno: knihy, filmy, plakáty, dokonce i osobní deníky a fotografie. Každý byl povinen takové věci odevzdat, protože válka měla všem být vymazána z paměti.

Meinhard a já jsme to vnímali jen vzdáleně. Mívali jsme doma krásnou obrazkovou knihu, kterou jsme si půjčovali a hráli si s ní na kněze, protože byla mnohem větší než naše rodinná Bible. Jeden z nás vždycky stál a držel ji otevřenou, zatímco druhý odříkával modlitby jako na mši. Ta kniha byla ve skutečnosti albem fotografií, které měly znázorňovat obrovské úspěchy Třetí říše. Byla rozdělena do kapitol jako veřejné stavby, tunely a přehrady, Hitlerova ve-

řejná vystoupení, nově vybudované lodě, monumenty, vítězné bitvy v Polsku. V každé kapitole bylo několik prázdných očíslovaných stránek, a když jste šli do obchodu a něco tam koupili, anebo když jste investovali do válečných dluhopisů, dostali jste očíslovaný obrázek, který jste si mohli vlepít na příslušnou stránku. Za posbírání všech obrázků a dokončení sbírky se daly vyhrát nějaké ceny. Mně se líbily snímky obrovských nádraží a silných parních lokomotiv, ale nejvíc mě lákala fotografie, na které dva muži jeli po kolejích na otevřené drezíně. To mi připadalo jako opravdové dobrodružství.

Já ani Meinhard jsme vlastně nevěděli, o čem ta knížka je, ale jednoho dne, když jsme si chtěli hrát na kněze, byla najednou pryč. Prohledali jsme celý dům. Nakonec jsem se zeptal matky, kam se ta krásná kniha poděla – konec konců to byla naše Bible! A ona řekla: „Museli jsme ji odevzdat.“ Později jsem otci říkal: „Vyprávěj mi o válce,“ nebo jsem se ho vyptával, co tehdy dělal a kde všude byl, ale on vždycky jen vrtěl hlavou a říkal: „Není co vyprávět.“

Jeho reakcí na život, který prožil, byla disciplína. V naší rodině platil přísný řád, který nic nemohlo změnit: Vstávalo se v šest hodin a pak bylo na Meinhardovi nebo na mně, abychom ze sousední farmy přinesli čerstvé mléko. Když jsme byli starší a začali se věnovat sportu, přibýlo mezi naše povinnosti cvičení a oba jsme si museli snídani nejprve zasloužit sed-lehy. Odpoledne jsme si napsali úkoly, udělali domácí práce a otec nás vyhnal ven, abychom cvičili kopanou, bez ohledu na to, jaké zrovna bylo počasí. Když se nám něco nepovedlo, věděli jsme, že na nás bude křičet.

Stejně tak pevně byl oddán i myšlence trénovat naši mysl. V neděli po mši nás vzal na rodinnou procházku – třeba do sousední vesnice, na nějaké představení nebo na koncert jejich četnické kapely. Večer jsme museli napsat slohovou práci o tom, co jsme dělali, a ta práce musela mít nejmíň deset stran. Vracel nám je pak popsané červeným inkoustem a každé slovo, které jsme napsali špatně, jsme za trest museli padesátkrát opsat.

Miloval jsem svého otce a upřímně jsem toužil po tom, abych byl jednou takový jako on. Vzpomínám si, že jednou, ještě jako malý kluk, jsem se navlékl do jeho uniformy, vylezl si na židli a díval se na sebe do zrcadla. Jeho kabát mi sahal až po kotníky a čepice mi padala na nos. Ale neměl moc velkou trpělivost s našimi problémy. Když jsme chtěli kolo, řekl nám, ať si na něj vy-

děláme sami. Nikdy jsem neměl pocit, že bych byl dost silný, dost chytrý, dost dobrý. Neustále mi dával najevo, že je pořád co zlepšovat. Mnoho jiných synů by jeho požadavky zničily, ale já tuhle disciplínu naopak nasál a proměnil ji v motivaci.

S Meinhardem jsme si byli velmi blízcí. Měli jsme společný pokoj až do mých osmnácti, kdy jsem odešel na vojnu, a sám bych to za nic nevyměnil. Dodnes je mi příjemnější, když si můžu před spaním s někým popovídat.

Spojovala nás i soutěživost, která je mezi bratry přirozená – vždycky jsme se snažili toho druhého překonat a získat si uznání otce, který v nás tuhle soutěživost samozřejmě ještě podněcoval. Nechával nás závodit a vždycky říkal: „Tak ať se ukáže, kdo je lepší.“ Byli jsme větší než většina kluků z okolí, ale protože já byl o rok mladší, většinu závodů vyhrával Meinhard.

Já pořád hledal možnosti, jak si získat nějakou výhodu. Meinhardovou slabinou byl strach ze tmy. Když mu bylo deset, dokončil základní školu v naší vesnici a postoupil na *Hauptschule*, která ležela za horským hřebenem ve Štýrském Hradci. Aby se tam dostal, musel jezdit hromadnou dopravou, a zastávka autobusu byla dobrých dvacet minut od našeho domu. Problém byl v tom, že Meinhardovy školní povinnosti za krátkých zimních dnů často trvaly až do setmění a on musel domů chodit za tmy. Byl z toho tak vyděšený, že jsem mu musel chodit na zastávku naproti a doprovázet ho.

Vlastně jsem se taky bál, když jsem jako devítiletý kluk sám vyrážel do tmy. V Thalu nebylo žádné pouliční osvětlení a o zimních večerech tam bývala tma jako v pytli. Cesta vedla na mnoha místech skrz husté borové lesy jako z pohádek bratří Grimmů; někdy tam bývalo šero i za bílého dne. Samozřejmě jsme vyrůstali s těmi strašidelnými příběhy, které bych vlastním dětem nikdy nečetl, ale byly součástí naší kultury. Vždycky v nich byla nějaká čarodějnice, nějaký vlk nebo stvůra, která chtěla ubližovat dětem. A mít tatínka četníka náš strach jenom posilovalo. Někdy nás s sebou bral na obchůzky a vykládal nám, že hledají hrozného zločince nebo vraha. Pak jsme přišli k odlehlému seníku uprostřed polí a on nás nechal stát u vrat, zatímco sám vytáhl pistoli a šel zkontrolovat, jestli se uvnitř někdo neschovává. Anebo se někdy zas rozkřiklo, že on a jeho muži dopadli nějakého zloděje, a pak jsme běželi na stanici a z dálky zírali na toho chlapa připoutaného k židli.